

ÉLET ÉS ÉRTÉKEK AZ ÚJ ALAPTÖRVÉNYBEN

SCHANDA Balázs*

Demokratikus és jogállami keretek között Magyarországnak először született ekként elfogadott, egységes alkotmánya, az új Alaptörvény elfogadása tehát mindenképpen mérföldkő. Az alkotmányozás sikere azonban önmagában nem mérhető sem az elfogadás tényén, sem az elfogadott szöveg minőségén, de az előirányozott új sarkalatos törvények megalkotása is kevés hozzá. Sikerről akkor beszélhetünk majd, ha az Alaptörvény évtizedek során a politikai közösség (a nemzet) élete számára alkalmas keretnek bizonyul, azaz nem csak a szabadon választott Országgyűléstől eredő formális legitimációval rendelkezik, hanem a gyakorlatban is érvényesül, és általános elfogadottságot szerez. Az utómunkálatok – tartalmuktól függetlenül – gyengítik ennek esélyét, a máig eltelt idő azonban túl rövid ahhoz, végzetes kudarcot vagy biztos sikert láthassunk. Ugyanakkor a norma előbb-utóbb szükségképpen elválik az alkotótól, és értelmezés nyomán válik valósággá.

Az alkotmány ügye nem pusztán szakmai-jogi kérdés, hanem minden polgárt érint. Míg az államszervezet vagy az alapjogok terén éles viták csak egy-egy jól körülhatárolt kérdés körül jelentkeztek (így pl. az Alkotmánybíróság vagy a Költségvetési Tanács hatáskörei kapcsán), az új alkotmány értéktartalma sajátosan és széles körben vitatott kérdéssé vált: sőt, mintha más ürügyekkel felmerülő kérdések valódi oka is az érték-vita lenne. Az alábbiakban néhány – Lábady Tamás példát adó munkásságához kapcsolódó – témában vizsgálom az új alkotmányszöveg hozta változásokat.

1. Vallási utalások a preambulumban

Az Alaptörvény emelkedett, veretes bevezető szöveggel („Nemzeti hitvallás”) kezdődik, és ünnepélyes fordulattal zárul: mind az első – mottó-szerű¹ – mind

---

* Tanszékvezető egyetemi tanár, Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Jog- és Államtudományi Kar, Alkotmányjogi Tanszék.

¹ JAKAB András: *Az új Alaptörvény keletkezése és gyakorlati következményei*. Budapest, HVG-Orac, 2011. 178.

utolsó mondat Istenre utal. Bár a preambulumnak önmagában nincs normatív tartalma (nem következnek belőle jogok, kötelezettségek), azonban az alkotmányozó (törvényhozó) itt utal azokra a jogot megelőző értékekre, melyek vezeték, így az értelmezés során ezek a szövegrészek is figyelembe vehetőek – ezt az Alaptörvény esetében az R) cikk (3) bekezdése kifejezetten elő is írja. Ahogy egy évtizeddel ezelőtt az Európai Unió alkotmányos szerződése körüli viták kapcsán, úgy ma, Magyarországon is azt tapasztaljuk, hogy a preambulum körül néha éles világnézeti ütközések alakulnak ki. Ilyen kérdés a nemzet keresztény örökségének elismerése, és ilyen kérdés Isten nevének felhívása.

A Nemzeti Hitvallás előtt megidézett Himnusz – annak első sora – nem hagyományos invocatio Dei: az alkotmány nem Isten nevében születik meg (ahogy pl. a svájci vagy az ír alkotmány). Ami külföldi érdeklődők számára magyarázatra szorul, az minden magyar számára idézőjelek nélkül is egyértelmű: egy olyan, az írott alkotmányszöveget megelőző utalásról van szó, mely a nemzet valamennyi tagját összeköti. Az, hogy a hívó polgárok számára többlet-tartalmakat hordoz a Himnusz, nem rekeszti ki a nem hívókat, hogy a nemzeti összetartozás jelképével azonosuljanak. Zlinszky János felvetése, mely szerint „a parancs címzettje nem utasítható a jogi szöveg által”² inkább ironikus – egyben jól mutatja a normatív jelleg határait. Az első mondat szimbolikus jelentősége igen erős, jogi relevanciája azonban nem az.³ Az azonosulás lehetősége mindenki számára adott, függetlenül attól, hogy – pl. egy istentisztelet alkalmából – a Himnusz többlet-tartalmat, imádságos tartalmat is hordozhat. A Himnuszt focimeccsen éneklő szurkolók között talán nem mindenki osztja e hitet, azonban ez nem jelenti, hogy egy ateista szurkoló kirekesztőnek érezhetné a Himnuszt. Ellenkezőleg: a történelmileg kialakult jelképek megváltoztatása lenne aggályos.

Az Istenre utalás ugyanakkor nem lehet öncél: a hatalom – adott esetben az alkotmányozó hatalom – végességének elismeréséről van szó, ami így nem Istent (Ő aligha szorul rá), hanem az embert védi. Ez különösen egyértelmű a posztambulumban (bonni alaptörvényre emlékeztető) megfogalmazásában: „[...] Isten és ember előtti felelősségünk tudatában...” Nem arról van szó, hogy a közhatalom szakrális legitimitációt óhajtana, hanem arról, hogy saját korlátozott voltát és erkölcsi felelősségét elismeri. Ateisták számára sem sértő, hanem biztonsá-

² ZLINSZKY János: Észrevételek az új Alkotmány „húsvéti” szövegéhez. In: KUBOVICSNÉ BORBÉLY Anett – TÉGLÁSI András – VIRÁNYI András (szerk.): *Az új Alaptörvényről – elfogadás előtt*. Budapest, Az Országgyűlés Alkotmányügyi, Igazságügyi és Ügyrendi Bizottsága, 2011. 26–27.

³ HORRAY HÖRCHER Ferenc: A Nemzeti Hitvallásról. In: JAKAB András – KÖRÖSÉNYI András (szerk.): *Alkotmányozás Magyarországon és máshol. Politikatudományi és alkotmányjogi megközelítések*. Budapest, MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont Politikatudományi Intézet – Új Mandátum Könyvkiadó, 2012. 287–309.

got adó gondolat, hogy az alkotmányozók egy része számot vet végső felelősségével is. A transzcendens utalás vonatkozásában az a kérdés is felmerülhet, hogy egy jogi dokumentumban említett isten valóban az Isten lenne-e, vagy inkább az alkotmányozó teremtménye. Az alkotmányozó által választott megoldás, mely – idézőjelek nélkül, illetve felkiáltójellel kiegészítve – a Himnusz első sorát helyezi el mottó gyanánt a Nemzeti Hitvallás előtt, szellemesnek mondható.

A preambulum nem utal az államiséget megelőző korra (így nem a honfoglalást, hanem az államalapítást tekinti kiindulópontnak). Szent István (az Alaptörvényben említett egyetlen személy) és a keresztény Európa felhívása a Nemzeti Hitvallás felütése. Az első preambulum-bekezdés utolsó mondata kifejezetten elismeri a kereszténység nemzetmegtartó szerepét. Nincs ugyanakkor szó arról, hogy a kereszténység államvallássá válna – más, megbecsült vallási hagyományokhoz képest az alkotmányozó egy történelmi tényt ismer el. Nem a kereszténység, mint vallás méltatásáról van szó, nem is a keresztény hit jelenlegi társadalmi szerepéről, hanem a kereszténységnek a nemzeti történelemben betöltött, meghatározó szerepéről. A kereszténység ezen szerepe ténykérdés: nélküle nincs magyar államiség, nincs magyar történelem.⁴ Ugyanakkor a kereszténységnek nem csak történelmi szerepe van, hanem jelenvaló is. Míg az előbbi vonatkozásban a kereszténység kiemelése nem vitatható, napjaink vonatkozásában nem sugallható az, mintha a kereszténység szerepe kizárólagos lenne – ahogy preambulum ezt nem is teszi. A preambulum tehát hallgat a vallás és a vallási közösségek jelenlegi szerepéről (így a család és a nemzet között vagy mellett, az együttélés más közösségeit – köztük az egyházakat – nem említi). A preambulum csak vallási hagyományok előtt hajt fejet, a vallástalan hagyomány elismerése éppúgy hiányzik,⁵ mint a vallás jelenlegi szerepének elismerése.

Gyakori félreértés, hogy a Szent Koronát is vallási tartalommal bíró jelképnek hiszik. A félreértésekkel szemben a Korona nem a szó szakrális értelmében szent. Bár Szent Istvántól Boldog IV. Károly királyig számos királyunkat a katolikus egyházban vallási tisztelet övezi – legfeljebb másodlagos ereklyének tekinthetnénk. A Szent Korona iránti tisztelet tehát nem vallási, hanem közjogi deklaráció.

A Nemzeti Hitvallás több olyan erkölcsi értéket is nevesít, mint a hűség, a hit és a szeretet. Ezen értékek – konkrét világnézeti tartalmuk feltárása nélkül is – a nemzeti közösség számára is relevanciával bírnak.

⁴ „A magyar szellemi élet születése egy nap történt megkereszteltetésével. A magyar kultúra eredendően keresztényi kultúra, mint az Egyház legidősebb lányáé, a franciáé, és nem »megtért« kultúra, mint a germán népeké. Ezért visszas és komikus minálunk minden olyan törekvés, mely német mintára kultúránk kiteljesedését kereszténység előtti, nem látható ősatukon keresi.” SZERB Antal: *Magyar irdalomtörténet*. 10. kiadás. Budapest, Magvető, 1992. 29.

⁵ Szemben pl. az 1997-ben elfogadott lengyel alkotmány preambulumaival.

2. Az élethez való jog

Az Alaptörvénnyel kapcsolatos, tárgyszerűségtől leginkább elrugaszkodott kritikák a „kulturharcos” témák körül fogalmazódtak meg. Sajátos módon e kérdések részben olyan tételekhez kapcsolódnak, melyeket az Alkotmánybíróság az Alkotmány értelmezésével még az 1990-es években dolgozott ki, és az alkotmányozó most beemelt az Alaptörvénybe. Ahogy ilyen kérdés az, hogy az állam köteles a magzati élet védelmére, úgy az is e kérdések közé tartozik, hogy a házasság csak férfi és nő között jöhet létre.⁶ E kérdésekben nincs változás a korábbi alkotmányjogi helyzethez képest, az újdonság az, hogy immár maga az Alaptörvény, kifejezett módon említést tesz róluk.⁷

Az emberi jogok és a társadalmi rend alapja kétségkívül az élethez való jog, az életvédelemmel kapcsolatos felfogás. Az Alaptörvény figyelemre méltó újdonsága, hogy az élethez való jog összefüggésében külön említi, hogy a magzati életet is védi. Meg kell állapítanunk, hogy éppen ebben a kérdésben nem hoz érdemi változást az Alaptörvény a korábbi alapjogi helyzethez képest: az Alkotmánybíróság húsz évvel ezelőtt megfogalmazott első abortusz-határozata⁸ által megnyitott úton, illetve a nyomában alkotott, lényegét tekintve máig változatlan törvény⁹ nyomain jár az alkotmányozó, amikor különbséget tesz emberi és magzati élet között. Ebben a tekintetben az alkotmány-előkészítő eseti bizottság által kidolgozott, 2010. decemberi koncepcióhoz képest („*Alapvető emberi jogként minden ember életét, fogantatásától kezdve védelem illeti meg. Az emberi élet és méltóság sérthetetlen.*”) visszalépés történt, hiszen az eseti bizottság által kidolgozott koncepció egyértelművé tette, hogy a fogantatással az emberi élet kezdődik, másként: a megfogant embernek joga van a védelemre. A végleges szöveg úgy hoz formai újdonságot, hogy a tartalmi helyzet alapjogi szempontból ne változzon: említi a magzat életének védelmét, ezt az ember élethez való jogát védő II. cikkben teszi, de éppen az ember-magzat szóhasználat azt fejezi ki, hogy a védeni rendelt magzatot nem tekinti embernek.

Megemlítendő, hogy az emberi élet fogantatástól történő védelmének kimondásából nem szükségszerűen következne az abortusz szabályozásának érdemi szigorítása. Az Alkotmánybíróság első abortusz-határozata (1991) alapján a törvényhozónak, ha nem ismeri el emberi személynek a magzatot (ahogy ez

⁶ 4/1995. (III. 13.) AB hat.

⁷ JAKAB i. m. 194. 204.

⁸ 64/1991. (XII. 17.) AB hat.

⁹ 1992. évi LXXIX. tv.

az evidencia ellenére történt),¹⁰ egyensúlyi helyzetet kellett (volna) létrehozni a nő önrendelkezési joga és az állam életvédelmi kötelezettsége között. A második abortusz-határozat (1998) lényegében azt állapította meg,¹¹ hogy a „magzati élet védelméről” szóló törvény egyoldalúan az önrendelkezési jogot helyezte előtérbe. Az ezt követő törvénymódosítás csekély mértékben erősítette az életvédelem oldalát, azonban semmiképpen nem beszélhetünk hatékony életvédelemről, az ellensúly továbbra is csak formális. Azaz a jelenlegi gyakorlat a korábbi alkotmányos rendelkezések alapján sem volt védhető. Más kérdés, hogy adott társadalmi közfelfogás mellett indokolt-e a magzatelhajtás szélesebb körben történő büntetése, a közjót szolgálná-e a büntetés, vagy a büntetéssel való fenyegetés. Ugyanakkor a jogrendszer belső összhangjának megteremtése indokoltá tenné a jogellenesség és a büntethetőség határainak újragondolását. A „jogellenes, de nem büntethető”-formula, mely Németországban működik, koherensebb szabályozás lenne nálunk is – a jelenlegi alkotmányos rendelkezések mellett is, ahogy az lett volna a korábbi alkotmányos szabályok mellett is. Emellett következetesen küzdeni kell azok ellen az emberi tudatot elhomályosító és a szabad akaratot befolyásoló kényszerek ellen (jöjjenek akár a hozzátartozók részéről, akár a munkáltatók, oktatási intézmények stb. irányából), melyek sokakat tragikus döntésre indítanak.

Új megfogalmazás az emberi méltósággal kapcsolatban az emberi méltóság sérthetlenségének kinyilvánítása. Ugyanakkor a tervezet továbbra is emberi méltósághoz való jogról szól, ami azt sugallja, hogy nem a méltóság immanens voltából indul ki (ebben az esetben nem a méltósághoz való jogról, hanem a méltóság tiszteletben tartásához fűződő jogról rendelkezne). A korábbi – talán nemzetközi emberi jogi dokumentumok fordítási hibáit az alkotmányba emelő – megfogalmazáshoz történő ragaszkodás sajnálatos, hiszen inkább „az ember természetétől benne rejlő méltóság”¹² tiszteletben tartásához fűződő jogról kellene beszélnünk. Különösen világosan jelenik meg ez Lábady Tamás párhuzamos indokolásában, melyet a halálbüntetés-határozathoz csatolt:

„Az emberi méltóság, mint a személyiség integritása, az emberi élettel együtt az emberi lényeket jelenti. A méltóság ember-voltunknak és értékünknek fölemelő és feltétlen tiszteletet parancsoló volta, emberi lényegünk rangja. Ugyanúgy a priori érték mint az élet, s a

¹⁰ LÁBADY Tamás: Két alkotmánybírói határozat az alkotmányos rendszerváltás „hőskorából”. In: CSEHI Zoltán – SCHANDA Balázs – SONNEVEND Pál (szerk.): *Viva vox iuris civilis. Tanulmányok Sólyom László 70. születésnapja alkalmából*. Budapest, Szent István Társulat, 2012. 499.

¹¹ 48/1998. (XI. 23.) AB hat.

¹² Így pl. az Európai Emberi Jogi Egyezményhez fűzött Tizenharmadik Kiegészítő Jegyzőkönyv a halálbüntetés eltörléséről minden körülmények között preambuluma (2002. május 3.).

létezés ember-dimenzióját fejezi ki. Emberlét és emberi méltóság egymástól elválaszthatatlanok. Mindkettő az ember elidegeníthetetlen, immanens, lényegi sajátja. Létezésre méltónak lenni: emberségre való méltóságot jelent, így külön-külön az emberi élet és az emberi méltóság tulajdonképpen kezelhetetlenek. [...] Az ember létezése és méltósága, mint maga az emberi egység, valójában nem is jog, mert az emberi lényeg a jog számára tulajdonképpen transzcendens, azaz hozzáférhetetlen. Az emberi jogok katalógusában és a modern alkotmányokban az emberi élet és méltóság ezért elsősorban nem is mint alapjogok, hanem mint a jogok forrásai, mint jogon kívüli értékek szerepelnek, amelyek sérthetetlenek. E sérthetetlen értékek tiszteletben tartásáról és védelméről kell a jognak gondoskodnia. Ez a védelem – és csakis ez – viszont már a jog dimenziója.”¹³

Alighanem a Magyar Közlönyben valaha leírt legszebb mondatok ezek. Az Alaptörvény elfogadásával lehetőség nyílt volna a fogalmi tisztázásra, ezt azonban az alkotmányozó elmulasztotta.

3. A házasság és a család

Az Alkotmány kezdetektől védte a házasság és a család intézményét, újdonság azonban annak egyértelmű rögzítése, hogy házasságot férfi és nő köthet. Több más állam is alkotmányi szinten határozza meg a családra vonatkozó legfontosabb rendelkezéseket és a család fogalmát. Például az ír alkotmány szerint: „[a]z állam elismeri a családot mint a társadalom természetes, elsődleges és alapvető közösségét, és mint elidegeníthetetlen és sérthetetlen jogokkal rendelkező erkölcsi intézményt, mely a pozitív jognál előbbvaló és felsőbbrendű” (41. cikk). Szintén egyértelmű megfogalmazást találunk a lengyel alkotmányban: „A Lengyel Köztársaság védi a házasságot, mint férfi és nő szövetségét, valamint a családot, az anyaságot és apaságot” (18. cikk). Nyilván a házasság intézményét azonos nemű párok számára is megnyitó nyugati törvényhozás vezette az alkotmányozót annak rögzítésére, hogy a házasság csak egy férfi és egy nő között állhat fenn. Emellett a lengyel alkotmány rögzíti, hogy a mezőgazdaság alapja a családi gazdaság (23. cikk), hogy őrizetbe vétel esetén a családot értesíteni kell (41. cikk), és az állami szociálpolitikának mindenekelőtt a család javát kell szem előtt tartania (71. cikk). Az olasz alkotmány is természetes egységként ismeri el a családot, melynek alapja a házasság (29. cikk) – ott a világháborút követő alkotmányozáskor aligha gondolt valaki is arra, hogy azonos nemű-

¹³ 23/1990. (X. 31.) AB hat.

ek is házasságot kívánnának kötni. A köztársaság elősegíti a családalapítást, és külön intézkedésekkel segíti a nagycsaládokat. A nők egyenjogúságát a munka világában úgy kell biztosítani, hogy lényeges családi kötelezettségeiknek is eleget telessenek (37. cikk). Az egyenjogúság álszeméremtől mentes, ma már szinte politikailag inkorrekt megfogalmazása férfi és nő eltérő családi szerepéből indul ki, mely a nőt nem mentesíteni akarja sajátos szerepétől, hanem éppen elősegíteni, hogy hivatását ki tudja bontakoztatni.

A különműködés rögzítése éppen a homoszexuális kapcsolatok emancipációjának visszahatása – korábban ez fel sem merült. A deklaráció fölöslegesnek tűnhet az Alkotmánybíróság 1995-ös élettársi kapcsolatokra vonatkozó határozata tükrében, hiszen ez rögzíti, hogy házasság csak férfi és nő között jöhet létre.¹⁴ Azonban a határozat indokolásában az Alkotmánybíróság a házasság „kultúránkban és jogunkban hagyományosan” kialakult intézményéről szól, ami nyitva hagyja a lehetőséget, hogy később az Alkotmánybíróság a társadalmi-kulturális változásokra tekintettel új tartalmat adjon a házasság intézményének. Azaz az alkotmányozót az óvatosság, indokolt óvatosság vezeti, amikor a polgárok döntő többségének meggyőződésével összhangban rögzíti, hogy házasság csak férfi és nő között jöhet létre.¹⁵

Az Alaptörvény – szemben a 2010. decemberi koncepcióval – nem köti össze a házasság és a család intézményét, azaz nem (nem csak) a házasságon alapuló családot részesíti védelemben. Így az elfogadott szöveg a házasság intézményét, és a családot, „mint a nemzet fennmaradásának alapját” védi. Úgy tűnik, hogy az utóbbi megfogalmazás alapvetően a gyermekes családokat tartja szem előtt, azaz nem önértéknek tekinti a családot, hanem reprodukciós értékét hangsúlyozza, ami egyúttal önmagában kizárja az azonos nemű párkapcsolatok házasságként történő elismerését.¹⁶ Ehhez képest figyelemreméltó, hogy a családok védelméről szóló törvény első mondata: „Az állam – önmagukban vett méltóságuk és értékük miatt is – védi a család és a házasság intézményét.”¹⁷ Az Alaptörvény több ponton elkötelezi magát a családok védelmére és a gyermekvállalás támogatására. A korábbi alkotmányhoz hasonlóan elismeri a szülők jogát arra, hogy a gyermeküknek adandó nevelést megválasszák (XVI. cikk (2) bek.). Fontos új elem a közteherviselés vonatkozásában annak rögzítése, hogy a gyermeket nevelők esetében a közös szükségletek fedezéséhez való hozzájárulás (így az adók) mértékét a gyermeknevelés kiadásainak figyelembevételével kell megállapítani (XXX. cikk (2) bek.).

¹⁴ 14/1995. (III. 13.) AB hat.

¹⁵ FRIVALDSZKY János: *A jogfilozófia alapvető kérdései és elemei*. Budapest, Szent István Társulat, 2011. 58–64.

¹⁶ 43/2012. (XII. 20.) AB hat. (indokolás 41. pont).

¹⁷ 2011. évi CCXI. tv. 1. § (1) bek.

Külön kérdés, hogy a házasság, mint életforma jogi eszközökkel történő preferálása az állam kompetenciájába tartozik-e – nem közömbös az állam számára, miként alakítják magánéletüket polgárai? Álláspontom szerint nem pusztán hagyományok indokolják a házasság intézményének védelmét, és sem a házasság, sem a család intézményének alkotmányos védelménél nem a demográfiai szempont a meghatározó (igaz, hogy az állam rá van utalva a népesség reprodukciójára, és igaz az is, hogy a házaspárok több gyermeket vállalnak, mint az élettársi kapcsolatban élők, ez azonban önmagában nem oka a fokozott védelemnek). Önmagában az alkotmányos értéket jelent, hogy egy férfi és egy nő tartós életszövetségre lép, már a magánélet stabilitása is alkotmányos érték. A házasság (szemben az élettársi kapcsolattal) nem magánügy, magatartásmin-ták alkotmányos szinten is preferálhatóak.¹⁸ Ahogy azt Lábady Tamás is megállapítja: a család „létrejöttének biztos alapja a házasság”, és az állam kitüntetett feladata, hogy segítse annak „a nagy misztériumnak a megerősítését, ami a család.”¹⁹

Az Alaptörvény negyedik módosítása a család fogalmának alapjait is beemelte az alkotmányszövegbe. Eszerint „A családi kapcsolat alapja a házasság, illetve a szülő-gyermek viszony.” (L) cikk (1) bekezdés második mondat) Ezzel a házasság mellett a család is jogi fogalommá vált, azaz világosan tudható, hogy a jogalkotó milyen közösséget ért a „család” fogalma alatt.

Több etikai parancs megjelenik a normaszövegben, így a közösséget való felelősség (a képességeknek és a lehetőségeknek megfelelő munkavégzés), tulajdonból származó társadalmi felelősség, vagy a nagykorú gyermekek kötelezettsége arra, hogy rászoruló szüleikről gondoskodjanak.

4. Új kihívások

Az Alaptörvény nem légtüres térben született, ember- és világképe mély antropológiai és kulturális viták és összeütközések tárgya. A magyar alkotmányozó ellenszélben alkotta meg az új Alaptörvényt. A nemek és a nemi szerepek megkérdőjelezése, az emberi élet érinthetlenségével kapcsolatos ellentmondások folyamatos kihívást jelentenek, melyre egy jogi dokumentum önmagában nem tud választ adni, legfeljebb hosszabb-rövidebb ideig rögzít egy álláspontot. A környezetünket jellemző folyamatok között megkerülhetlenné vált a gender-ideológia terjedése nyomán a „szexuális és reprodukciós jogok” kérdése, és ettől nem függetlenül az emberi élet érinthetlensége – a halálbüntetés

¹⁸ VARGA Zs. András: A közigazgatás feletti kontrolleszközök általános áttekintése. *Jog – Állam – Politika*, III. évf. (2011) Különszám, 37., 49.

¹⁹ LÁBADY Tamás: *A magánjog általános tana*. Budapest, Szent István Társulat, 2013. 31–32.

eltörlése ellenére – súlyos veszélyeknek van kitéve. A folyamatot jól példázza az abortusz liberalizálása, mely kezdetben csak a büntethetőség megszüntetését jelentette, míg mára egyesek alanyi (emberi?) jogként fogalmazzák meg a „biztonságos és legális” abortuszhoz való jogot.²⁰

Az emberi méltóságra hivatkozó, újonnan nevesített emberi jogok elismerése több szempontból is kihívást jelent. Az egyén szintjén új konfliktusok jelentkeznek, mivel a „szexuális és reprodukciós jogok” elismeréséért küzdők szempontjából visszaélést jelent, ha az orvos, vagy más egészségügyi dolgozó akár lelkiismereti okból nem biztosítja az általa kért beavatkozást, holott már az is súlyosan korlátozná a lelkiismeret szabadságát, ha az érintett továbbírnyítására köteleznék a gyógyításra felelküdtt személyeket.

A szexuális és reprodukciós jogok kiterjesztése azonban további kérdéseket is felvet. A szülői jogok szempontjából különösen aggályos az iskolai kötelező szexuális nevelés bevezetése. Az egyházak számára – a vallásszabadság szempontjából is – különös kihívás az egyházi intézmények elkötelezettségének megóvása. Kötelezhetőek-e az egyházi intézmények a fenntartó azonosságával összeegyeztethetetlen beavatkozásokra? – ahogy az Estrela-jelentés tervezete tartalmazta, a lelkiismereti megtagadás joga személyes jog, és egyenesen visszaélés, ha az intézmény maga dönt e kérdésekben. Hasonló kérdés merül fel az egyházi oktatási intézmények belső rendjének állami szabályozásával kapcsolatban. Ha az állami szabályozás a fenntartó identitásával összeegyeztethetetlen, vagy az intézmény arculatát kiüresíti, az a vallásszabadságot csorbítja.

Napjaink belgiumi törvényhozási vitájára utalva: az aktív eutanázia lehetőségének kiskorúakra történő kiterjesztése sem pusztán az érintett országok belügye. A halálos betegséggel küzdők és az egészségesek, az idősek és a fiatalok közötti különbségtétel emberi létünk alapjait érinti. Az aktív eutanáziát lehetővé tevő országokban mára arányait tekintve sem elhanyagolható az életüket az orvosi beavatkozással befejezők aránya (Belgiumban a halálozások 1%-a, Hollandiában mintegy 3%-a aktív eutanázia eredménye).

Ami elsöre a választási lehetőség, a szabadság kiterjesztésének tűnik, az alaposabb vég gondolás után mindenki szabadságát veszélyezteti. A társadalom nem képes axióma-szerű, érinthetetlen, megkérdőjelezhetetlen értékek nélkül együtt élni. Az emberi szenvedés iránti megértés és együttérzés mellett sem tehetjük megkérdőjelezhetővé az élet értékét, értelmét és szentségét. Az abortusz liberalizálását követő helyzethez hasonlóan, ami elsöre választási lehetőségnek tűnik, utóbb összetett társadalmi nyomássá válhat, és azok válhatnak hátrányos

²⁰ Sajátos módon az érintettek közös vonása, hogy nem estek abortusz áldozatául. Az Európai Parlament által tárgyalta, a Nőjogi és Esélyegyenlőségi Bizottság által elfogadott, azonban a plénum által végül elvetett Estrela-jelentés a felmerülő kérdések sajátos foglalatát adja: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+REPORT+A7-2013-0306+0+DOC+XML+V0//HU>

megkülönböztetés áldozatává, akik nem élnek az eutanázia lehetőségével. Ha az anyagi terheket megfelelő szabályozással mérsékelni is lehet, az értetlenség is kirekesztéshez vezethet. A lelkiismereti szabadság korlátozása elsőként ismét az orvosokat éri el: az eutanázia alkalmazását elutasító orvosokat is kötelezik arra, hogy az eutanázia lehetőségéről tájékoztatás adjanak, és az érdeklődő beteget átirányítsák olyan személyhez, aki a mérge-injekció beadását vállalja.

A legjobb szabályozás sem áll meg magában: a jogrendszer csak egy generációval lehet konzervatívabb, mint a társadalom. Az alapvető értékek mögötti konszenzus fenntartása, folyamatos megújítása nélkül a jogrendszer alapvető értékei sem tarthatóak fenn. Így az értékek közvetítése a jogalkotásnál is fontosabb kérdésnek tűnik.

5. Értékelés

Az alkotmány nem az alkotmányjogászok ügye, hanem mindenkié. Az említett kérdésekben – különösen a család és az élethez való jog ügyében – világképek ütköznek. Az új Alaptörvény a házasság és a család vonatkozásában a korábbi alkotmánynál többet (de a 2010. decemberi koncepciónál kevesebbet) ígér, míg az életvédelem vonatkozásában nincs érdemi változás a korábbi helyzethez képest (ami a 2010. decemberi koncepcióhoz képest csalódást kelthet). Amikor azt szorgalmazzuk, hogy olyan megfogalmazások szülessenek, melyek minél teljesebben tükrözik az igazságot, nem saját felfogásunkat akarjuk ráerőszakolni másokra, hanem egy párbeszédben hallatjuk hangunkat – ez állampolgári felelősségünk.